

DEMOKRACIJA ZA SVE – I U SRBIJI

Vera Vujošević

Grafička škola, Beograd, Srbija

Primljeno 13. listopada 2003.

U okviru edukacije profesora i nastavnika osnovnih i srednjih škola iz Srbije, prisustvovala sam seminaru »Obrazovanje za demokraciju – pravo u svakidašnjici«, održanom 2002. godine u Vršcu. Prvi dio održan je od 22. do 24. studenoga, a drugi od 20. do 22. prosinca 2002. godine. Paralelni seminar, u isto vrijeme i s istim sadržajem, održan je u Vrnjačkoj Banji. Seminari su bili prihvaćeni kao dio kurikuluma koji je propisalo Ministarstvo za prosvjetu i sport Republike Srbije. Nosioi projekta bili su Forum za slobodu odgoja, nevladina organizacija iz Zagreba (Republika Hrvatska) i »Žene u crnom«, NVO iz Beograda. Predavanja su držali edukatori iz Forum za slobodu odgoja, a projekt su realizirale »Žene u crnom«. Na seminaru u Vrnjačkoj Banji sudjelovalo je 31, a u Vršcu 30 (ukupno 61) polaznika.

U prvom dijelu seminara u Vršcu (22.–24. studenoga), kojeg bi se moglo nazvati »Demokracija za sve: obrazovanje za političku kulturu«, predavači su bili Vesna Mihoković-Puhovski (Pojam i suština demokracije), Jasmina Ibišević (Medijacija) i Ema Vinter (Ljudska prava i Simulacija suđenja). U drugom dijelu seminara (20.–22. prosinca) predavači su bili Ana Jurišić, Mirjana Kazija i Igor Miškulin (koji su polaznike podsjetili na program prvog dijela seminara i na njemu započete teme te su probleme doveli do kraja). Između dva dijela seminara polaznici su bili obavezni da u svojoj sredini, sa svojim polaznicima, u mojem slučaju s učenicima Grafičke škole u Beogradu, održe najmanje po jednu radionicu, a nakon održanog seminara još po pet radionica i da izvrše procjenu (evaluaciju) tema, tjeka samih radionica i njihovih rezultata.

Cilj seminara bio je da kod polaznika, bar u osnovnim elementima, izgrade svijest o tome da su oni samosvjesni građani i građanke, koji su u stanju da prepoznaju i koriste informacije iz neposrednog i najšireg društvenog okruženja, da osobno participiraju u demokratskim procesima i promjenama, da prosuđuju pitanja od javnog interesa i da sudjeluju u javnom

i političkom Žvotu lokalne i opće društvene zajednice te da međusobno komuniciraju i surađuju na osnovi demokratskih načela i metoda.

Realizatori seminara predvidjeli su da svakom polazniku daruju komplet od šest publikacija međunarodnog programa za edukaciju u pitanjima demokracije: *Street Law Network Program*, čiji je autor kompanija Street Law Inc. iz Washingtona, i koji se već tri godine prakticira u Republici Hrvatskoj. Publikacije su prevedene na hrvatski jezik i objavljene 2001. godine u Forumu za slobodu odgoja (riječ je o publikacijama: David Mc Quid Mason, et al., *Demokracija za sve: obrazovanje za političku kulturu* u prijevodu i adaptaciji Igora Miškulina uz mentorstvo Žarka Puhovskog, jedan priručnik za polaznike i jedan za nastavnike; Eduard O'Brien, Eleanor Greene, David Mc Quid Mason, *Ljudska prava za sve: obrazovanje za kulturu ljudskih prava* u prijevodu i adaptaciji Ive Kutle, a uz mentorstvo Žarka Puhovskog, jedan priručnik za polaznike i jedan za nastavnike; Judith Zimmer, *Možemo to riješiti: rješavanje sukoba medijacijom*, u prijevodu i adaptaciji Jasmine Ibišević i Zvonimira Bošnjaka te pod mentorstvom Dubravke Miljković i *Simulacija suđenja: priručnik za nastavnike*, u prijevodu i adaptaciji Eme Viner i pod mentorstvom Marina Mrčele i Nataše Đurović (Hrvatski pravni centar). Na žalost, publikacije su bile zadržane na granici između Republike Hrvatske i SRJ, i polaznicima podijeljene tek po završenom seminaru.

U popratnoj brošuri, koja je polaznicima poslužila kao privremena zamjena za literaturu, zadržanu na granici, naznačeno je da je u programu zamišljeno ostvarenje dvaju ciljeva:

1. Poticanje mladih generacija da što više postanu samosvjesne i da odgovorno sudjeluju u demokratskim procesima, i
2. Da unaprjeđuju metode i oblike odgoja i obrazovnog rada, kritičkog mišljenja, autonomnog prosuđivanja i umijeća djelovanja koje uvažava različitost i temelji se na toleranciji, a sukobe rješava na nenasilan način.

Radionice su također imale za cilj da pouče polaznike da razumiju i koriste pravne mehanizme u zaštiti svojih i tuđih prava i interesa, i da prosuđuju i odlučuju o javnim pitanjima, da prepoznaju probleme, procjenjuju posljedice i pronađu alternative. Polaznici seminara, a tako i građani, trebaju naučiti komunicirati i međusobno surađivati da bi mogli artikulirati razloge zašto podržavaju neku ideju ili stav i da, ako imaju suprotan stav, iznesu za to valjane razloge. Moraju naučiti i prihvatiti praksu da toleriraju razlike u mišljenju i da u suradnji sa drugima koriste demokratske principe i metode.

Na seminaru kojemu sam prisustvovala obrađene su sljedeće teme: upoznavanje polaznika s programom projekta »Pravo u svakidašnjici«, odnosno s ciljevima seminara u okviru kojeg su održane radionice: *Alivar-pamen* ili igra u kojoj nema pravila i u kojoj sve ovisi o proizvoljnosti i čudi onoga tko vodi radionicu i koja dobro pogađa granice ljudskog strpljenja u situacijama u kojima nema utvrđenih pravila koja se poštuju. To jasno pokazuje da bi demokracija bez utvrđene procedure ponašanja i djelovanja zapravo bila anarhija koja vodi u diktaturu; mislene šetnje, koje su na neposredan i evidentan način pokazale da je i elementarni oblik ljudskog mišljenja, ponašanja ili djelovanja povezan s globalnom društvenom strukturom i najsloženijim društvenim i političkim pojavama i događanjima; igra »Izazovi demokracije« u kojoj su izabrani karakteristični slučajevi iz domena privatnog, obiteljskog, socijalnog i javnog života koji pokazuju da se izvjesne nepravilnosti, problemi i sukobi najbolje i najdjelotvornije rješavaju demokratskim, nenasilnim metodama: sagledavanjem i razumijevanjem problema, suočavanjem sa svim njegovim stranama i mogućim posljedicama i prihvaćanjem optimalnih rješenja za sve strane u sukobu. U okviru upoznavanja s osnovnim principima demokracije crtali smo drvo demokracije i u njenoj krošnji imenovali njezine najbolje plodove, a zatim smo uvijek davali igru medijacije, ili nenasilno i demokratsko rješavanje sukoba, poslije čega smo se, na konkretnim primjerima, upoznali s osnovnim načelima ljudskih prava. Na samom kraju dvodnevnog seminara izveli smo simulaciju suđenja, odnosno rekonstrukciju postupka u jednom od tri važna segmenta demokratske vlasti: u pravosuđu.

U drugom dijelu seminara, poslije uvodnog razgovora o prethodnom dijelu seminara i kratke rekapitulacije obrađenog dijela programa, provedena je evaluacija prijednog puta i započet razgovor o potrebama, mogućnostima i oblicima daljeg usavršavanja polaznika. Polaznici su seminar ocijenili visokim ocjenama (prosječna ocjena – 4,73), količinu informacija kao optimalnu, čak i preveliku s obzirom na vremenske okvire seminara, voditelje kao stručne, zanimljive, komunikativne i srdačne te izrazili optimizam u pogledu perspektiva za nastavak i ekspanziju programa. U svibnju 2003. godine, u Centru za kulturnu dekontaminaciju, organizirana je prigodna svečanost na kojoj su polaznicima obiju skupina dodijeljeni certifikati i priručna literatura, oslobođena carinske procedure na granici. U međuvremenu, polaznici su bili obavezni da održe još po pet radionica u svojim sredinama bilo s učenicima, kolegama ili unutar neke radne organizacije ili ustanove. Uspješnim polaznicima je tom prilikom priznato po 200 sati edukacije i ponuđena mogućnost da pohađaju specijalistički tečaj

za stjecanje zvanja instruktora, što znači stjecanje prava na samostalno vođenje edukativnog programa i obrazovanje novih »stručnjaka« za demokraciju. S obzirom da je to, istodobno, bio i prvi seminar iz kurikuluma koji je propisalo Ministarstvo prosvjete i sporta Republike Srbije, prisutnima se obratila, i s njima razgovarala, pomoćnica ministra prosvjete Tinde Kovač-Cerović.

Demokracija u školskoj učionici – radionice izvan instruktorskog nadzora

Nakon završenog seminara, a na osnovu preuzete obaveze, u Grafičkoj školi u Beogradu, u kojoj predajem sociologiju i ustav i prava građana, uz redovito prisustvo nekog od svojih kolega profesora, sa svojim učenicima sam održala šest radionica na kojima sam obradila sljedeće teme: demokraciju – crtanje stabla demokracije, medijaciju – korake u medijaciji (dvije radionice), pravo u svakodnevi – način sudjelovanja u politici (dvije radionice) i simulaciju suđenja.

Prvu radionicu: *Demokracija – crtanje drveta demokracije* održala sam u četvrtom razredu, u kojem sam već obradila temu *Demokracija – pojam i vrste demokratskog uređenja društva*. U uvodnom izlaganju podsjetila sam učenike na definiciju demokracije kao vladavine naroda, odnosno kao na demokratski utemeljenu vladavinu većine bez tiranije nad manjinama i pojedincima i s jasnom i zakonski reguliranom procedurom zaštite svih manjina i pojedinaca. Pitanje što je to demokracija i koji su plodovi demokracije podrazumijevalo je sažeto podsjećanje na temeljne principe demokratskog uređenja države i društva, povijesne oblike demokracije, strukturu i funkcioniranje demokratski uspostavljene vlasti, njenu legitimnost i legalitet, demokratske izbore, ljudska prava i slobode, kao i sudjelovanje i odgovornost institucija i građana u realizaciji demokratski usvojenih odluka. Poslije definiranja osnovnih pojmova i utvrđivanja odnosa između demokracije i moći, provela sam 45-minutnu radionicu u kojoj smo, u skupinama i svi zajedno, vodili raspravu o plodovima crtanog stabla demokracije, koja je u okviru skupina trajala 25 minuta, a zajednička rasprava trajala je 20 minuta. Rasprava je pokazala da su ljudska prava, i u njihovom okviru tri problema, ono što najviše zaokuplja mladu generaciju. To su pravo na život, pravo na rad i pravo na besplatno, odnosno jeftinije školovanje. Ovo je, također, pokazalo da su ekonomski problemi dominantni u odnosu na političke probleme, prema kojima sudionici u radionici osjećaju relativno ambivalentan stav. Očigledno su se pokazale razlike u reakciji na političke promjene u jugoslavenskom druš-

tvu i u ocjeni tih promjena, pogotovo poslije listopadskih događaja 2000. godine. Mišljenja se kreću u spektru od potpunog negiranja da je do promjena uopće došlo, pa do želje i očekivanja da se živi u pravnoj državi. Ocjenjujući radionicu, pristup temi, sadržaj i metode pri tom upotrijebljene, učenici su pozitivno reagirali na ovakav način edukacije, smatrajući da je on neophodan u budućem provođenju nastave jer u nastavni proces unosi svježinu i razbija monotoniju nastave *ex cathedra*.

U okviru istog područja, u segmentu participacije građana u vršenju vlasti, održala sam radionicu *Način sudjelovanja u politici*. Cilj radionice bio je da učenike trećeg razreda iste škole što konkretnije upoznam s politikom kao važnim elementom društvenog i individualnog života i s konkretnim mogućnostima, potrebama i oblicima njihovog sudjelovanja kao građana i slobodnih ljudi u politici. Radionicu sam pokušala usustaviti i osmisliti sljedećim pitanjima:

1. Što je to politika – neposredne asocijacije, primjeri njenog manifestiranja, područja djelovanja – pokušaj definiranja?
2. Što na osnovi do sada stečenih saznanja misliš o politici? (Odgovori u pisanom obliku bez obaveze potpisivanja.)
3. Što je to sudjelovanje u politici, odnosno u vršenju vlasti?
4. Kako građani mogu aktivnije sudjelovati u politici, odnosno u donošenju važnih političkih odluka (izbori, referendum, mediji i informiranje, civilno društvo, protesti, štrajkovi, demonstracije, peticije, lobiranja ...)?
5. U čemu je važnost sudjelovanja u politici, odnosno u vršenju vlasti?
6. Koje su, po tvom mišljenju, odgovornosti građana u participaciji u vršenju vlasti?
7. Neovisno o saznanjima i osobnim utiscima, želiš li i dalje sudjelovati u politici?
8. Evaluacija – ocjena radionice: sviđanje – nesviđanje, procjena koristi?

Odgovori na postavljena pitanja bili su, prema očekivanjima, veoma različiti i raznovrsni, čitav vatromet mišljenja i ideja. Najinteresantniji su, po mom mišljenju, bili: »U ovoj našoj državi konačno je došlo do nekih promjena, do kretanja nabolje ... sređuju grad, miču nezakonito podignute objekte«; »Politika je jedna velika prijevara naivnih ljudi, željnih boljeg života ... tu postoji dosta ljudi koji imaju dosta koristi, a najviše sami političari, koji se bogate na račun države i rade samo za sebe a najmanje za narod, pri tom glumeći neki patriotizam«, »Politiku mrzim najviše na svijetu«, »Ograničio bih mogućnost kretanja Romima, a za uzvrat bih im dao besplatnu struju i besplatno školovanje«, »Ne želimo misliti o politici

jer smo još uvijek mladi, zeleni i puni Žvota«, »Nije mi bitno tko je na vlasti, mogu se mijenjati svakog tjedna, ali da to budu ljudi objektivni, realni, a žirni, da ne pričaju bajke, već da djeluju ...« Odmjerivši razloge za i protiv, većina je iznijela stav da se ne želi, u konkretnim uvjetima, baviti politikom, ali da to već sutra neće moći izbjeći, jer ljudski Žvot nije satkan samo od lijepih želja, nego, prije svega, od obaveza, a politika je, htjeli mi to ili ne, jedna od njih.

Radionica je, prema mišljenju većine učenika, bila korisna, sama tema ne previše zanimljiva, ali veoma korisna, način prezentacije nov, do sada neviđen, i inspirativan, u odnosu na školsku svakidašnjicu pravo osvježenje i izazov.

U okviru iste teme, s naglaskom na aspekt ljudskih prava, održala sam još jednu radionicu pod naslovom: način sudjelovanja u politici. Na to me je motivirao član 21. Opće deklaracije o ljudskim pravima, u čijem se prvom stavu kaže: »Svatko ima pravo da sudjeluje u upravi svoje zemlje, neposredno ili putem slobodno izabраниh predstavnika.« Struktura, vrijeme i tijek radionice bili su isti kao i u prethodnom slučaju, ali su pitanja bila djelomično izmijenjena i pomaknuta segmentu ljudskih prava i odgovornosti za donesene odluke. Uvodne napomene sadržale su osnovnu elaboraciju pojmova i problema, asocijacije, ilustracije, imaginacije, pokušaje definiranja. Sukladno tome, i samo izvođenje i zaključci bili su nešto drugačiji nego kod prethodne. Od sudionika radionice tražila sam da, poslije mojeg izlaganja, preciznije odgovore na pitanja: Što je to politika? Treba li se čovjek baviti politikom? Koliko je važno bavljenje politikom? Može li se čovjek kao racionalno društveno biće osloboditi politike? Kako vidite svoju ulogu u bavljenju politikom? Kako rješavati otvorene političke probleme, a ne otvarati nove i veće? Koji je, po vašem mišljenju, najsvrsishodniji put bavljenja politikom? U čemu je bit slobode javne riječi? Nabrojite što više konkretnih slučajeva političkog angažiranja građana? Sudionici radionice brzo su se i lako uklopili u rad, koji im je, zahvaljujući praktičnoj nastavi koja se tradicionalno njeguje u Grafičkoj školi, i mojim predavanjima iz sociologije i ustava, bio blizak, ali pomalo nov i zato posebno interesantan pa su se uspješno suočili s temom radionice i s lakoćom definirali politiku kao umijeće vođenja državnih poslova i vršenja vlasti nad državnom i društvenom zajednicom, na dobrobit (?) većine stanovništva i društva kao cjeline, uz sumarno, ali korektno sagledavanje loših strana i stranputica ljudi na vlasti i njima bliskih pojedinaca, grupa i institucija. Na osnovu odgovora na postavljena pitanja može se zaključiti da su sudionici radionice, s jedne strane, još mladi i da ne shvaćaju puno značenje pojma politika, niti sve posljedice koje proistječu

iz političke prakse, na državnoj i lokalnoj razini, a posebno kako oni, kao mladi i nedovoljno iskusni pojedinci, mogu djelotvorno sudjelovati u političkom životu zemlje s više od deset milijuna stanovnika. S druge strane, jasno pokazuju razumijevanje za politiku kao ozbiljan posao, za koji treba imati i želju i znanje da bi se njime bavilo, dosljednost, marljivost i ustrajnost u poslu, uključujući i odgovornost za sve one u čije se ime donose odluke i koji bi mogli biti žrtve loše osmišljenih i izvedenih odluka. Učenici su shvatili kakvim se poslom bave političari i svi drugi sudionici u politici i stekli sliku o tome što znači vršiti vlast u ime svih građana, na općedržavnom i lokalnoj razini, upravljati procesima globalnog društvenog, privrednog i kulturnog života jedne zemlje, organizirati i provoditi izbore, donositi zakone, reprezentirati državu i društvo prema drugim državama i društvima, održavati red i mir, kontrolirati proizvodnju, razmjenu i potrošnju dobara, održavati obranu, sudstvo, vojsku i policiju, voditi budžet, poreznu i socijalnu politiku, organizirati stranački život, kontrolirati medije, provoditi kritiku i samokritiku, propagandu, organizirati ili suzbijati štrajkove, proteste, bojkote, imati stalne kontakte sa strancima, pojavljivati se u medijima, pridobivati mlade snage u svoje redove i sl. Razloge za uključivanje u politiku našli su u želji da daju doprinos poštovanju zakona, provođenju demokratskih odluka, prepoznavanju i sprječavanju zlorab uporaba vlasti, učvršćivanju višestranačkog sustava kao jamca političke stabilnosti, zaštiti manjinskih i pojedinačnih ljudskih prava. Tema je ocijenjena kao veoma važna, korist iz njene obrade bila je mnogo veća od običnog školskog sata s klasičnom nastavnom jedinicom.

Medijacija

Klasici marksizma u svoje su doba iznijeli konstataciju koja je desetljećima poslije njihove smrti citirana kao jedna od njihovih velikih mudrosti i nesumnjivih istina: »Dosadašnja historija ljudskog društva je historija klasnih borbi.« Ne ulazeći u istinosnu vrijednost njihove konstatacije, moramo priznati da je ljudska povijest prepuna sukoba raznih provenijencija i da u tom pogledu rodonačelnici marksizma nisu bili daleko od istine. Međutim, nemali broj teoretičara društva, o običnim ljudima da i ne govorimo, shvaća društvene sukobe kao nekakvu anomaliju, strano tijelo na društvenom biću, koje bi trebalo biti jedinstveno i bez suprotnosti. O društvenim sukobima su, dakle, raširene mnoge predrasude. Da bismo smanjili broj takvih predrasuda moramo se početi navikavati na činjenicu da su sukobi normalan dio svakodnevnog društvenog života, da oni, sami po sebi, ne proizvode neprijatelje, ne razaraju brakove, ne uništavaju obitelji, ne ruše prijateljstvo, ne ubijaju ljubav, ne šire mržnju. Ljudi obično

zaboravljaju da je još veći krivac svih ovih nepoželjnih pojava upravo neodgovarajući način rješavanja sukoba, koji umjesto rješenja postojeći sukob produbljuje i stvara nove. Zato, kad se pojavi sukob između građana, ili između građana i vlasti, zaposlenih i poslodavaca, dugogodišnjih prijatelja, bračnih drugova i sl., treba potražiti odgovarajuće rješenje, odgovarajuće obliku i intenzitetu sukoba i demokratskim potencijalima društva. Jedan od djelotvornih oblika rješavanja sukoba među ljudima je medijacija: način rješavanja sukoba između dviju ili više sukobljenih strana uz pomoć posrednika – medijatora.

U okviru segmenta Medijacija, u jednom trećem razredu održala sam 90-minutnu radionicu, na kojoj smo obradili dva slučaja: »Krađa prijateljičinog mladića« i »Pokvareni CD- *player*«.

Cilj prvog dijela radionice bio je da se učenici upoznaju s biti i osnovnim koracima medijacije. Medijaciji se obično pribjegava kada stranke u sporu ne mogu riješiti problem oko kojeg se spore bez medijatora, a iz nekih se posebnih razloga ne žele obratiti sudu. Vježbajući korake u medijaciji učenici su shvatili da se mnogi problemi mogu riješiti na nenasilan način, a mnoge istine reći bez »treskanja« u lice.

Radionica je trajala predviđeno vrijeme, a pojedini koraci odgovarajuće raspoloživom vremenu za cijelu radionicu i zahtjevima koji je svaki od njih postavljao organizatoru i sudionicima medijacije.

U uvodnom dijelu objasnila sam što je to medijacija, tko sve u njoj sudjeluje, od kojih se koraka sastoji, koja su osnovna obilježja svakoga od koraka i što je krajnji cilj i smisao cijele rasprave. Zatim smo utvrdili pravila vođenja razgovora, na koja su svi pristali, podijelili uloge (stranke u sporu, medijator, zapisničar, slušaoci). Kao organizator radionice ponudila sam scenarij prema kojem će se rasprava obaviti. Sudionici su sjedili u krugu, a ja sam sa strane promatrala i zapisivala utiske – vježbanje promatranja uz sudjelovanje.

U prvom koraku medijator je apelirao na stranke da zaborave ljutnju i pretjerane emocije, da se osjećaju ugodno i da obrate pozornost na pravila: da nitko drugome ne upada u riječ, da se poštuje procedura, da se na medijatora gleda ne kao na čovjeka koji će donijeti konačnu presudu u sporu nego kao na osobu koja sukobljenim stranama pomaže da, u konstruktivnom dijalogu, same i uz njezinu pomoć nađu za sebe najpovoljnije rješenje.

Drugi korak sastojao se od pričanja priče. Prvo je priču ispričala »oštećena« strana – uvrijeđena djevojka: Dvije najbolje prijateljice sviđale su se istom mladiću. Dok je čekao jednu od njih, s kojom je izlazio pola

godine, slučajno je naišla njena najbolja prijateljica. Kratko su porazgovarali, i kako se mladićeva djevojka nije pojavila, mladić i njena prijateljica odlučili su zajedno nekamo otići, poslije čega su proveli nezaboravnu večer. To je saznala mladićeva djevojka i odlučila da raskine s njim. Njenu prijateljicu pekla je savjest, jer je »ispalo« kako je svojoj prijateljici otela mladića pa ih je pokušala pomiriti. Nažalost, u tome nije uspjela, a prijateljstvo s dugogodišnjom prijateljicom i dalje je visjelo o koncu. Priča druge strane – »okrivljenog« mladića: Njegova djevojka kasnila je na sastanak. Slučajno je naišla njena prijateljica i kako njegove djevojke još nije bilo, otišli su do obližnjeg kafića, koji je njegova djevojka dobro poznavala i gdje ga je inače uvijek nalazila kada bi zakasnila na sastanak. Nije bilo nikakve prijevare, ni preotimanja. Njegova je djevojka malo ljubomorna i preosjetljiva. Pokušao joj je to objasniti, ali ona nije htjela ni čuti.

U trećem koraku medijator je pokazao da je pažljivo saslušao obje priče, da u njima nema većih razlika u pogledu činjenica i da je osnovna razlika, što bi moglo biti predmet spora, u njihovom različitom tumačenju, jer su obje strane pod utjecajem jakih emocija. U tom pogledu medijator je sukobljene strane uputio četvrtom koraku medijacije, tj. nepristranom i što realnijem nalaženju mogućih rješenja. Uvrijeđena strana je u ovom koraku izrazila spremnost na pomirenje, ali pod uvjetom da se njezin mladić i prijateljica više ne viđaju, ni sami, niti u društvu, i da zaborave jedno na drugo. To je bila njezina pozicija kojom je pokušala povratiti djelomično poljuljani autoritet pred mladićem i prijateljicom, ali vjerojatno ne i njena posljednja riječ. Mladić je pokazivao više spremnosti na kompromis, što se pokazalo i u sljedećem, četvrtom koraku – određivanju mogućih rješenja.

U četvrtom koraku, oštećena strana je ostala pri svojoj poziciji, dok je »okrivljeni« ponudio nekoliko mogućnosti. Sve su bile u znaku kompromisa, priznavanja krivice i spremnosti na pokajanje. Jedino što nije mogao da prihvati bilo je to da se ni pod koju cijenu ne smije viđati s prijateljicom svoje djevojke, jer bi to značilo teško ugrožavanje njegove slabosti.

U petom koraku medijator je pokušao uvjeriti uvrijeđenu djevojku da u interesu svojih emocija učini izvjesni kompromis, pokušao je i s dodatnim konsultacijama u četiri oka, ali nije uspio. »Učinjeni« preljub pokvario je jednu ljubav, nije se ostvarila nova veza, a pokvarila je i dugogodišnje prijateljstvo dviju djevojaka.

U šestom koraku, na žalost, nije postignut sporazum između mladića i djevojke, jer mu djevojka nije mogla oprostiti »preljub«, a mladić je bio

relativno zadovoljan, ostavljajući na prisutne dojam da mu se više sviđa prijateljica sada već bivše djevojke.

U drugom dijelu medijacije razmotrili smo slučaj »Pokvareni CD-*player*«. Cilj ovog dijela radionice bio je da učenici uvijek žabaju provođenje koraka u postupku medijacije i da se podsjetite na pojam duhovnog srodstva, iz programa za sociologiju porodice, u koje spada i prijateljstvo.

Postupak ove medijacije, s predviđenim koracima, tekao je kao i u prvoj medijaciji, o kojoj je upravo bilo riječi. Priča iz drugog koraka sasvim je jednostavna: Marko, koji je ovoga puta bio oštećena strana, ispričao je kako ga je njegova prijateljica Sanja zamolila da joj na nekoliko dana posudi CD-*player*. On je to učinio, a Sanja je isti vratila u obećano vrijeme. Međutim, kada je htio preslušati tek kupljeni CD, *player* nije radio. Shvatio je da je Sanja od njega sakrila kvar, što ga je strašno razljutilo. Njegov prijedlog da mu kupi novi CD-*player* Sanja je odbila, nije priznala ni da je ona pokvarila posuđeni *player*, i razljutila ga još više. Sanjina priča ne odstupa mnogo od Markove: imala je rođendan, kod kuće ima muzičku liniju s elementima za radio, ploče i kasete, ali ne i CD-*player*. Prijateljice su joj obećale da će donijeti najnovije CD-e, kupljene u inozemstvu. Znala je da će joj Marko posuditi svoj *player*, ali ga nije mogla pozvati na rođendan, da se ne bi susreo s njezinom najboljom prijateljicom s kojom je u svađi. Za vrijeme »tuluma« Markov CD-*player* ispao je iz ruku njezine najbolje prijateljice i više nije radio. Sanju je bilo strah Marku reći istinu i cijelu je stvar prešutjela. Htjela je kupiti isti takav, ali ga nije našla, a za noviji tip nije imala dovoljno novca. U tijeku koraka u kojima se »olujom mozгова« nabacuju moguća rješenja i biraju najpovoljnija, medijator je rekao da slučajno poznaje čovjeka koji ima servis za popravak CD-*playera* i da jamči da može popraviti svaki primjerak modela kakav je Markov. Mogućnost popravka, nenamjeran kvar, višegodišnje prijateljstvo između Marka i Sanje te dobro vođena medijacija, učinili su svoje: Sanja i Marko su se pomirili i jedno drugom oprostili za sve neugodnosti koje su povodom CD-*playera* učinili jedno drugom. Po tko zna koji put pokazalo se da duhovno srodstvo ima ponekad istu snagu, ako ne i veću, kao i krvna veza između braće i sestara. Prisutni učenici, promatrači u sporu, konstatirali su da se ljudi trebaju voljeti, a ne voditi rat. Na žalost, neki »Žešći momci« ostali su pri stanovištu ratne opcije i »izravnavanja računa«.

Rasprava pred sudom – kazneni postupak

Cilj ove radionice bio je upoznavanje sudionika (učenika) s osnovama sudskog (krivičnog i parničnog) postupka, s naglaskom na tijek i sadržaj glavne rasprave. Usput su učenici upoznati i s osnovnim elementima pravosuđa kao važnog elementa državne vlasti koji osigurava održavanje socijalne pravde i kažnjavanje svih počinitelja koji se ogriješe o pozitivne zakone, donesene u parlamentu kao sjedištu i radionici zakonodavne vlasti. »Učeći detalje sudske procedure, učenici razvijaju i određeni broj vještina koje su im općenito potrebne: kritičku analizu problema, strategijsko razmišljanje, vještinu ispitivanja, vještinu slušanja, vještine usmenog izlaganja i snalaženja pri nepripremljenom (*ad hoc*) argumentiranju, vještine pripremanja i organiziranja materijala.« (*Simulacija sude-nja: priručnik za nastavnike*, str. 8)

U uvodnom dijelu izložila sam osnovne stavove o tome što je sud kao institucija i oblik vlasti, što je to sudski postupak i koji su njegovi osnovni oblici, tko sve sudjeluje u suđenju, što je to presuda itd.

Zatim je izvršena podjela uloga među prisutnima: izabrano je sudsko vijeće na čelu s predsjednikom, određen je zapisničar, imenovan je tužilac i njegov zastupnik, tuženi i njegov branitelj, svjedoci, utvrđen je predmet rasprave, koncipirana je optužnica i s njom upoznati prisutni. Na prijedlog prisutnih, pored sudskog vijeća, formirana je porota zbog što veće pravednosti u donošenju presude.

Nakon što je ustanovljeno da je obavljena istraga, da je izvršena kontrola optužnice, da raspravi prisustvuju svi članovi vijeća, tužilac i njegov pravni zastupnik, tuženi i njegov zastupnik, svjedok, zapisničar i porota, i da su izvršene sve druge pripreme radnje u vezi s predmetom rasprave, Predsjednik sudskog vijeća otvorio je glavnu raspravu.

Predmet glavne rasprave bila je krađa mobilnog telefona u robnoj kući »Gama«, što zahtijeva da se utvrdi identitet okrivljenog. Predsjednik upućuje svjedoka da nakratko izađe iz sudnice i čita optužnicu, nakon čega optuženog upoznaje s njegovim pravima i moli ga da se izjasni o optužnici. Optuženi je priznao krivicu i izjavio da je to učinio kako bi prodajom mobilnog telefona mogao platiti djetetu ekskurziju. Ni tužilac ni obrana nisu imali pitanja za optuženog pa je predsjednik sudskog vijeća pozvao svjedoka, prodavača u robnoj kući »Gama«, kao ključnu osobu u vođenju sudskog postupka. Odgovarajući na pitanja suda, kao i stranaka u sporu, svjedok je potvrdio navode optužnice, naglasivši da je počinitelj krađe iskoristio trenutak njegove nepažnje i odnio mobilni telefon »koji košta 1000 eura«. Ispitivanjem svjedoka počinjeno djelo u potpunosti je

rasvijetljeno i krivica utvrđena, a budući da tužoci i obrana nisu imali primjedbi, okrivljeni je izrazio žaljenje što je do svega ovoga došlo. Njegovom izjavom završena je glavna rasprava, a sudsko vijeće i porota povukli su se da donesu presudu. Kad su se vratili u sudnicu, predsjednik sudskog veća pročitao je presudu, koja glasi:

»Sudsko vijeće Prvog općinskog suda u Neogradu, u predmetnom sporu kaznenog dijela krađe mobilnog telefona, koje je počinio Predrag Koprivica, zvani Peđa, iz Kradijeva ... kriv je zato što je dana 16. ožujka 2003. u robnoj kući »Gama« ukrao mobilni telefon vrijednosti 1000 eura, pa mu Sud, u ime naroda, izriče presudu od 3 mjeseca strogog zatvora, uvjetno tri godine, da uz to vrati ukradeni mobilni telefon i da plati sve sudske troškove.

Obrazloženje: Sud je nesumnjivo dokazao da je Predrag Koprivica, zvani Peđa, iz Kradijeva, izvršio navedenu krađu, ali je u odmjeravanju kazne imao u vidu da je optuženi priznao krivicu, da do sada nije bio osuđivan i da je djelo počinio više iz nužde da »plati djetetu ekskurziju« nego iz koristoljublja.

Budući da obrana nije najavila žalbu na donesenu presudu, ovaj je postupak (simulacija) okončan, na zadovoljstvo svih prisutnih.

Učenci su radionicu ocijenili kao veoma korisnu. Mnogi su od sudionika prvi put u životu prisustvovali i sudjelovali nekom suđenju uživo. Učenci su shvatili da sud nije nikakav tabu, nego normalna društvena institucija u kojoj se odvija dio svakodnevnog života jednoga društva i njegovih pripadnika i u kojoj se, uspostavljanjem društvene pravde, ponovo uspostavlja nepravdom narušena društvena ravnoteža.

Zaključak

Programom »Obrazovanje za demokraciju«, ako bi od strane Ministarstva prosvjete i sporta Republike Srbije bio prihvaćen kao dio nastavnog programa u osnovnim i srednjim školama, makar i u fakultativnom obliku, u okviru građanskog odgoja, učenci bi dobili neophodna saznanja o demokraciji kao modernom i civilizacijski najrazvijenijem obliku društvenog i državnog uređenja i, s aspekta ljudskih prava, najhumanijem obliku vladavine. Saznanja koja nudi ovaj program omogućavaju učenicima stjecanje široke političke kulture, a u dostupnim udžbenicima, koje su polaznici seminara u Vršcu i Vrnjačkoj Banji dobili u trajno vlasništvo, nastavno gradivo je prezentirano veoma informativno, slikovito, jasno, argumentirano, neposredno i nadasve zanimljivo.